

UČEBNICE SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY? A COURSE BOOK OF SOCIAL EDUCATION?

DANA KNOTOVÁ

RECENZE KNIHY

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012.
ISBN 978-80-247-3470-5.

Recenzovaná publikace s názvem *Sociální pedagogika* pomáhá zaplňovat poněkud překvapivou mezeru v současné bohaté produkci odborné pedagogické literatury. Překvapivou vzhledem k tomu, že oboru se v České republice věnuje systematická pozornost téměř dvacet let, obor se pěstuje na více než osmi veřejných vysokých školách a studuje jej několik tisíc studentů na školách vyšších odborných i vysokých, nicméně takto oborově zaměřených publikací vzniká velmi málo. Práce rozšiřující malou publikační základnu tohoto oboru jsou proto vítané a potřebné. Je tedy dobrý důvod věnovat pozornost knize Miroslava Procházky.

Autor svou publikací navazuje na práce v oboru respektovaného B. Krause, a to zejména na jeho *Základy sociální pedagogiky* (2008). Nejedná se o výzkumně orientovanou publikaci, autor předkládá sumarizaci vybraných témat, která se ovšem celkem pravidelně opakují v publikacích orientovaných na základní problémy sociální pedagogiky. Struktura knihy ani výběr témat tedy není originální.

Prezentovaná témata tvoří tři základní okruhy. První okruh je stručným představením některých historických osobností a jejich vybraných myšlenek, které ovlivnily a ovlivňují teoretické koncepty sociální pedagogiky v kontinentální Evropě. Druhý okruh témat se věnuje současnému pojetí sociální pedagogiky ve střeoevropském prostoru a třetí je orientován na typy sociálních prostředí, jejichž optimální působení je významné v dětském věku, a také na charakteristiku sociálních deviací a vybraných sociálně patologických jevů. Obdobnou strukturu, jakou použil Procházka, mají kromě knih

B. Krause (2008) i publikace vydávané na Slovensku (především na Univerzitě M. Bela v Banské Bystrici), na jejichž textech spolupracují slovenští i čeští kolegové, výběrem témat i zpracováním si knihy bývají poměrně blízké. Obvykle jsou zařazeny vstupní texty shrnující historii vývoje oboru, připomínány jsou významné osobnosti zařazované do dějin pedagogiky či sociální práce, následují kapitoly vymezující obsah, metody, případně profese, v nichž mohou sociální pedagogové nalézat uplatnění, a třetí část publikací tvoří témata, která autoři vybírají spíše vzhledem ke své odborné profilaci či specializaci, často se jedná o sociální deviace. Konceptce publikací samozřejmě autoři vytvářejí s ohledem na paradigma sociální pedagogiky, k němuž se hlásí, bývají zřejmě také vedeni „praktickými“ důvody, k nimž patří např. zaměření pracoviště, nebo osobní preferenci některých témat.

Dvě vstupní kapitoly recenzované publikace (*Historické kořeny sociální pedagogiky a Vznik sociální pedagogiky jako vědy a její rozvoj v 19. a na počátku 20. století*) otevírají pohled na historii sociální pedagogiky. Procházka zmiňuje, že bude vybírat z okruhu těch významných historických postav, které se zabývaly řešením „*vztahu výchovy a společnosti a také narůstající praxi sociální péče a starosti o druhé*“ (s. 11). Nevymezuje však kritéria, podle nichž vybral významné osobnosti a jejich názory, jež fragmentárně představuje. Zařazuje tradičně uváděné „klasiky dějin pedagogiky“, představuje je encyklopedicky popisným způsobem, myšlenky neinterpretuje, také je ne vždy důsledně vztahuje k různým konceptům či teoriím, jimiž se inspiruje sociální pedagogika (mj. humanismus, osvícenectví, utopismus). Uspořádáním osobností a názorů vstupujících do období vzniku a rozvoje sociální pedagogiky (tj. od druhé poloviny 19. století až po současnost) se hlásí k typologii J. Hroncové (2001), třídí je do dvou skupin – proudů, a to praktického a teoretického (empirického, který je součástí členění J. Hroncové, nevěnuje pozornost). Některé pokusy o učebnicově přehledné uspořádání jsou do jisté míry schematické, a pokud se autor striktně nedrží jasných kritérií, vzniká poněkud deformovaný pohled. Stejně tak vytváří Procházka zjednodušený a místy deformovaný i nepravdivý obraz vývoje sociální pedagogiky, neboť některé významné postavy ve svém výběru opomíjí (např. P. Pitr, J. Korczak), jiné jím zařazené do tzv. teoretického proudu se zaměřovaly spíše na praxi (např. G. Bäumerová nebo H. Radlišnáková). Další osobnosti zabývající se v současné době teorií sociální pedagogiky, které by si zasloužily autorovu pozornost, do textu ani výčtem nezařazuje (mj. T. Pilch, P. Petrie). Tato historicko-přehledová část publikace končí soupisem pracovišť, na nichž se sociální pedagogika aktuálně studuje – může nás mrzet, že do něj autor nezařadil Ústav pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, kde je daný studijní obor otevřen od roku 1996. Poslední větou prvního tematického bloku je optimistické tvrzení, že sociální pedagogika „*se stala významným vědeckým oborem*“ (s. 60). Jde spíše o přání autora, neboť alespoň v České republice

k tomu chybí zejména dostatečně silné paradigma a také reprezentativní či přesnými metodologickými postupy přesvědčivě zpracované výzkumy.

V druhém bloku témat (třetí kapitola *Současná pojetí sociální pedagogiky jako vědecké disciplíny*) se autor zamýšlí nad paradigmaty, předmětem a obsahem sociální pedagogiky. Procházka akcentuje čtyři relevantní přístupy, neuvádí však čtenáři důvody, které jej vedly k tomu, že užívá tuto typologii. Každé paradigma jednoduše charakterizuje, následně charakteristiky doplňuje o jména vybraných představitelů, avšak nedokládá ani necituje jejich myšlenky. Autor se v textu k žádnému paradigmatu explicitně nepřihlašuje. Můžeme se však z obsahu publikace domnívat, že mu je blízké širší pojetí sociální pedagogiky, neboli paradigma preferující zkoumání vzájemných vlivů sociálního prostředí a výchovy včetně situací, kdy je tento vztah narušen, případně není funkční. Kapitola se dále věnuje popisu předmětu a obsahu sociální pedagogiky, definuje je především na základě pojetí českých pedagogů (B. Kraus, L. Hřebíček, M. Hradečná, P. Klíma, ze slovenských Z. Baakošová), zahraniční pojetí téměř nepřipomíná. V této souvislosti by bylo obohacením textu uvedení současných zahraničních autorů, např. F. Hamburgera, A. Winického, C. Cameronové nebo J. Hämälainena. Dále se také zabývá profesí sociálního pedagoga; překvapivě v této souvislosti nezařazuje zajímavé a jasně postulované názory J. Hroncové nebo C. Határa (2009), kteří se touto problematikou dlouhodobě zabývají na Slovensku.

Třetí okruh témat se zaměřuje zejména na popis základních typů sociálních prostředí – především rodinného, školního a skupinového (s akcentem na vrstevnické skupiny), a doplňuje je o témata patřící do problematiky sociálních deviací. Jedná se o nejobsáhlejší část publikace, která je rozvržena do tří kapitol. Kapitola *Výchova, socializace a prostředí v zorném úhlu sociální pedagogiky* se zabývá základní charakteristikou vztahů výchovy a prostředí a následně procesem socializace. Obsah se opírá o známé práce B. Krause (1999; 2008), Z. Heluse (2007) a P. Ondrejkoviče (2004). V následující kapitole *Výchovná prostředí a sociální pedagogika* popisuje zejména ta prostředí, v nichž probíhá socializace v dětství, což je shodné s pojetím sociální pedagogiky na Slovensku, kdy se např. J. Hroncová, A. Hudecová a T. Matullayová (2001) domnívají, že sociální pedagogika se zabývá dětmi a mládeží, dospělými pak sociální andragogika, o jejíž rozvoj usiluje mj. C. Határ. Zpracování textu však není jednotné, autor podrobně popisuje rodinné prostředí, ovšem u dalších typů prostředí chybí např. vymezení funkcí nebo jeho současných znaků. Poslední, šestá kapitola knihy se věnuje zejména sociálním deviacím a patologickým jevům ve školním prostředí. Zpracování kapitoly je fragmentární, na rozdíl od předcházejících částí knihy je text doplněn o statistické údaje, data z reprezentativních výzkumných šetření a popis možností primární prevence těchto jevů ve školním prostředí.

Knihu můžeme obsahem i způsobem zpracování označit za učebnici, kterou tvoří deskriptivní nárys témat. Při jejich prezentaci autor v malé míře využívá komparativní přístup, kritický pohled čtenářům nenabízí. Výběrem a uspořádáním tematických okruhů patří k tzv. úvodům do sociální pedagogiky, je vhodná jako učební text pro bakalářské studenty prvních ročníků pedagogických oborů, případně studenty vyšších odborných škol. Text je srozumitelný, logicky uspořádaný, jeho charakter je výkladový. Pro větší didaktickou efektivitu chybí v knize otázky, motivační úkoly, zřejmě také i pestřejší grafické zpracování textu včetně ilustrací, které by ji učinily zajímavější. Jak již bylo na jiných místech recenze připomenuto, Procházkova překvapivě téměř nepracuje se zahraniční literaturou, necituje současné zahraniční autory, je škoda, že také příliš nevyužívá primární zdroje. Jak je očekáváno, kniha obsahuje bibliografii, jmenný a věcný rejstřík. Z formálního hlediska musíme za faux pas označit to, že v textu jsou na některých místech užívány tituly u citovaných autorů (např. *profesor Kraus, profesor Keller, případně paní Poláčková*).

Publikace je tedy textem, který nabízí určitý vhled do vybraných témat zejména studentům a širší veřejnosti, odborná veřejnost má však stále k dispozici nezaplňený publikační prostor pro komparaci či kritický přístup zejména k rozmanitým teoretickým konceptům, z nichž se profilovala a profiluje současná sociální pedagogika.

Literatura

- HATÁR, C. *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca – teoretické, profesijné a vzťahové reflexie*. Praha: Česká antropologická společnost, 2009. ISBN 978-80-87306-01-7.
- HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.
- HRONCOVÁ, J., HUDECOVÁ, A., MATULLAYOVÁ, T. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB v Banské Bystrici, 2001. ISBN 80-8055-476-5.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 1999. ISBN 80-7315-004-2.
- ONDREJKOVIČ, P. *Socializácia v sociológii výchovy*. Bratislava: Veda, 2004. ISBN 80-224-0781-X.

O autorce

Doc. PhDr. DANA KNOTOVÁ, Ph.D., pracuje na Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, zabývá se sociální pedagogikou, pedagogikou volného času a náhradní rodinnou výchovou. V jejich rámci mj. sleduje, jak jednotlivé typy sociálních prostředí ovlivňují kvalitu a dostupnost volnočasových, výchovně vzdělávacích a sociálních služeb. Kontakt: knotova@phil.muni.cz

About the author

DANA KNOTOVÁ works as an associate professor at the Department of Educational Sciences, Faculty of Arts, Masaryk University. She specializes in social education, pedagogy of leisure time education and foster care. She examines the context of these fields and researches how a particular social environment influences the quality and availability of free time and social services.

Contact address: knotova@phil.muni.cz